ASSIGNMENT OF PREBOARD EXAMINATION - 2019.
CLASS - XII [द्वादश]
SUBJECT - SANSKRIT.

प्रश्ना: — खण्ड: — 'ग' [अनुप्रयुक्त व्याकरणम्]

1. अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदानां सन्धिं सन्धिविच्छेदं वा कुरुत- [केवलं प्रश्नषट्कम्]

(i) अद्यापि यन्न विहिता जननी स्वतन्त्रा।
(ii) मातेव रोदिति सर्वे!
(iii) मुहूर्ताभ्युदिते चाच्च सुषि भास्करे।
(iv) सुमित्रामात:! इतस्तावत्।
(v) वायुर्यदा वहति।
(vi) चुबौ यस्माच्च विश्लेष:।
(vii) पुनर्धनम् भविष्यति।
(viii) यन्न विहिता जननी।

2. रेखांकित पदानां समासविग्रहं कुरुत- [केवलं प्रश्नपञ्चकम्]

(i) सुमित्रामात:! किम इदम्।
(ii) तस्थौ सादृश्य ~~इव~~ मन्दर!
(iii) जरामरणनाशार्थं प्रविष्टोऽस्मि तपोवने।
(iv) जन: कामक्रोधलोभा: प त्यजेत्।
(v) सा प्रत्युत्तरम् यच्छति।
(vi) स: महाबाहु: आसीत्।
(vii) अहं त्वां देशद्रोहिणो मन्ये।
(viii) सा निर्जीवम् वस्तु आसीत्।

3. अधोलिखितेषु वाक्येषु प्रकृति- प्रत्ययौ संयोज्य रिक्तस्थानानि - पूरयत — [केवलं प्रश्नषट्कम्]

(i) हरिश्चन्द्र: पुत्रं जनसंकुले आपणे ——। [वि + क्री + क्तवतु]
(ii) त्वं स्वज्ञानविज्ञानयो: प्रयोग ——शिक्षयसि। [कृ + तुमुन्]
(iii) छात्रा: गुरुं —— कक्षायां प्रविशन्ति। [प्र + नम् + ल्यप्]
(iv) अस्माभि: ध्यानेन ——। [पठ् + तव्यत्]

4. अधोलिखितानां पदानां समास- विग्रहं कुरुत —
i) अनवद्यानि ii) कृतनिश्चय: iii) जीवनयात्रायां iv) प्राणदानेन।

5. अधोलिखितानां सन्धि- सन्धिविच्छेदं वा कुरुत —
i) विक्रमश्च ii) इतस्त iii) शशाङ्क iv) क्षीरनिधाविव v) यन्न।

6. उचित विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत —
क) देवदास: —— काण: अस्ति। [नेत्र]
ख) —— नम:! [गणेश]
ग) —— न प्रमदितव्यम्। [अध्ययन]
घ) आचार्य: —— न क्रुध्यति। [शिष्य]
ङ) —— हीन: नर: पशुसमान:। [विद्या]

7. (ii) भर्ता सदैव भार्या भर्तव्या ——— च। [रक्ष् + तव्यत् + टाप्]

(iii) पतिः प्रभूतं धनम् ——— गृहं आनयति। [अर्ज् + क्त्वा]

( ) ज्योत्स्ना तमः ——— चपलेति चित्रम्। [सहचर + ङीप्]

v) राजाज्ञा ——— एवेति। [पाल् + अनीयर् + टाप्]

(v) अनेन मणिना चन्द ——— हृष्टो नृपः। [प्र + नम् + ल्यप्]

(vi) आचार्याय प्रियं धनम् ——— प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। [आ + हृ + ल्यप्]

8. कोष्ठप्रदत्तपदैः सह समुचितं विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत- [3

[केवलं प्रश्नत्रयम्]

(i) ——— विहीनः नरः पशुः। [विद्या]

(ii) सः ——— काणः अस्ति। [नेत्र]

(iii) नमः ——— । [शिव]

(iv) ——— न प्रमदितव्यम्। [पठन]

(v) आचार्यः ——— न क्रुध्यति। [शिष्य]

खण्डः – 'घ' भागः – I.

[पठित – अवबोधनम्] – 25 अङ्काः

9. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् संस्कृते उत्तरत –

इह हि वाङ्मयमुभयथा शास्त्रं काव्यं च। शास्त्रं द्विधा – अपौरुषेयं पौरुषेयं च। अपौरुषेयं श्रुतिः। श्रुतिः पुनः द्विविधा– मन्त्राः ब्राह्मणं च। विवृत्तक्रियातन्त्रा मन्त्राः। मन्त्राणां स्तुति-निन्दाव्याख्यानविनियोगग्रन्थो ब्राह्मणम्। ऋग्यजुःसामवेदास्त्रयी आथर्वणश्च तुरीयः।

I. एकपदेन उत्तरत – [½×2 = 1]

(i) कुत्र उभयथा वाङ्मयम् अस्ति?

(ii) तुरीयः कः अस्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत – [2×1 = 2]

'वेदत्रयी' के सन्ति?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत – [½×4 = 2]

(i) 'पौरुषेयम्' इति पदस्य विलोमपदं किं प्रयुक्तम्?

(ii) 'विवृत्तक्रियातन्त्राः मन्त्राः' अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?

(iii) 'विनती' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम्?

(iv) 'चतुर्थः' इत्यर्थे अत्र किं पदं प्रयुक्तम्?

10. श्लोकांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -
एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना ।
आह्लादितं कुलं सर्वं यथा चन्द्रेण शर्वरी ॥
[सूक्तिसौरभम् पाठः - Page - 115.

11. अनेकसंशयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् ।
सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥
[सूक्तिसौरभम् पाठः - Page - 116.

12. मा कातराः ! स्पृशत मां प्रिय-पारतन्त्र्याः !
अद्यापि यत्र विहिता जननी स्वतन्त्रा ।
यत्रेदमेव गदतीव ततिस्तरूणां
शाखा कदम्ब - कुल - मर्मरमातनोति ॥
[हल्दीघाटी पाठात् - Page - 142.]

13. अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम्
दया भूतेष्वलोलुपत्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥
[कार्याकार्यव्यवस्थिति पाठात् पेज - 194]

14. तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ।
भवन्ति संपदं दैवीमभिजातस्य भारत ॥
[कार्याकार्यव्यवस्थिति - Page - 195]

15. दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पारुष्यमेव च ।
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ, संपदमासुरीम् ॥
[कार्याकार्यव्यवस्थिति - Page - 195]

16. दैवी संपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ।
मा शुचः संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ।
[कार्याकार्यव्यवस्थिति - Page - 196]

17. त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत्
[कार्याकार्यव्यवस्थिति - Page - 204]

अन्वय: ⟶

18. अधोलिखित श्लोकयो: प्रदत्तान्वये रिक्तस्थानानि पूरयत —

एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना ।
आह्लादितं कुलं सर्वं यथा चन्द्रेण शर्वरी ॥ Page - 118

19. शैशवेऽभ्यस्तविद्यानां यौवने विषयैषिणाम् ।
वार्द्धके मुनिवृत्तीनां योगेनान्ते तनुत्यजाम् ॥

20. आरभेत हि कर्माणि श्रान्त: श्रान्त: पुन: पुन: । Page - 118.
कर्माण्यारभमाणं हि पुरुषं श्रीर्निषेवते ॥

21. अनेकसंशयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् ।
सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव स: ॥

22. नीलेन पक्ष-निवहेन रवमाहसन्त: [Page - 158]
चञ्च्वा फलानि विमलानि समश्चयन्त: ।
श्रीरामनाम मधुरं मधुरं क्वणन्त: ।
अद्यापि यत्र सुशुका विलसन्ति सन्त: ॥

23 असौ मया हत: शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ।
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी ॥ (Page - 205)

24 दैवी संपद् विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ।
मा शुच: संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ॥ [Page - 205]

25. दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोध: पारुष्यमेव च । [Page - 214]
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥

26. प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुरा: ।
न शौचं नापि चाऽऽचारो न सत्यं तेषु विद्यते ॥

27. भावार्थ: — [Page - 118]
एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना ।

28 प्राची यदा हसति हेप्रिम ! मन्दं मन्दं ।
शोभां दधात्युषसि काञ्चन काञ्चनीयाम् ॥ [Page - 157]

29. इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्स्ये मनोरथम्। [Page - 206]
इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥

30. त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥ [Page - 206]

31. नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -
काञ्चुकीयः - परित्रायतां परित्रायतां कुमारः।
रामः — आर्य ! कः परित्रातव्यः ॥ [Page - 48-49]

32. संन्यासी - कथमस्मान् संन्यासिनोऽपि कठोरभाषणैस्तिरस्करोषि ?
'द्वौवारिकस्यनिष्ठा पाठात्' [Page - 91-92]

33. संन्यासी - तत् किं कोऽपि न प्रविशति रात्रौ ? [Page - 93]

34. ऋतध्वजः - अहो शोभनं गन्धर्वराजविश्वावसोः राजोद्यानम्।
'मदालसा' पाठः [Page - 172]

35 मदालसा — [हसित्वा] नहि जानन्ति ते यदहं तु विवाहबन्धनं
स्वीकर्तुं न इच्छामि। [Page - 173-174]
मदालसा पाठः

36. कुण्डला — गृहस्थाश्रमं प्रविश्य - - - - - - - तत्र का विचारणा ?
एका प्रयोगशाला - - - - - - - - - वाञ्छामि।
[मदालसा पाठात् — Page - 175]

37. मदालसा — कुण्डले ! दुर्लभो जनः ईदृशः यः - - - - स्वतंत्रता दद्यात्।
ऋतध्वजः - प्रथमं तु सखीवचनं शोष्याव ! - - - - गमिष्यावः।
Page - 176 - 177 - 178]

38. गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत —
पुरा धारराज्ये सिन्धुल - संज्ञो राजा चिरं प्रजाः पर्यपालयत्।
- - - - - - तत्किमपि यथेच्छं पृच्छ।
"नैकेनापि समं गता वसुमती" Page - 132 - 133]

39. ततो मुञ्जः प्राह - - - - - - - - - पुत्रवधो न कदापि हिताय भवतीति।
"नैकेनापि समं गता वसुमती" Page [133 - 134]

40. मान्धाता च महीपतिः कृतयुगालङ्कारभूतो गतः। - - - - - -
... चिरं प्रजाः पालितवान्। "नैकेनापि समं गता" - - - Page - [136 - 137]

41. 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशैः सह मेलयत —

क		ख
(i) जरामरणनाशार्थं	—	(अ) मणिमादाय भास्वरम्
(ii) भूषणान्यवमुच्याप्नैः	—	(ब) मां शोचितुमर्हसि
(iii) तदेवमपि निष्क्रान्तं न	—	(स) संतप्तमनसे ददौ।
(iv) मुकुटाद्दीपकर्माणं	—	(द) प्रविष्टोऽस्मि तपोवनम्।

[न त्वं शोचितुमर्हसि पाठात् Page - 32-33]

42. (i) शाटीव सा जयति — क) कुररी न काचित्।
(ii) मातेव रोदिति सरवे! — ख) मधुरं क्वणन्तः।
(iii) श्रीराम नाम मधुरं — ग) काञ्चनकान्तनीयाम्
(iv) शोभां दधात्युष्णि — (घ) काचन हल्दीघाटी।

हल्दीघाटी पाठात् [Page - 158]

43.

क	ख
(i) परीक्षार्थं मुद्यतोऽसि	क) पत्नयाः सहयोगः अनिवार्यः
(ii) लक्ष्म्याः रक्षार्थः	ख) मम सखी विचारः
(iii) अपि श्रुतः भवद्भिः	ग) अनन्त पाठे गम्भीरश्च
(iv) ज्ञानोदधिस्तु	घ) रहस्यात्मम प्रयोगशालायाम्

मदालसा पाठात् [Page - 180]

44.

क		ख
(i) एतां दृष्टिमवष्टभ्य	—	क) मिमं प्राप्स्ये मनोरथम्
(ii) इदमद्य मया लब्धं	—	ख) सिद्धोऽहं बलवान् सुखी।
(iii) ईश्वरोऽहमहं	—	ग) कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया।
(iv) आढ्योऽभिजनवानस्मि		घ) नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः।

45. प्रसङ्गानुसारम् शुद्धं उत्तरं चित्वा लिखत —
i) मतम् — क) विचारः ख) भाषणम् ग) गमनम्
(ii) भार्यायां — क) पुत्रे ख) पित्रोः ग) पत्न्याम्
(iii) भणसि — क) चलसि ख) वदसि ग) गच्छसि
(iv) अवलम्बनस्य — क) वित्तस्य ख) सहायतायाः ग) श्रमस्य।
(Page - 180)

46. i) लोचनम् – i) नेत्रम् ii) मुखम् iii) कर्णम्
ii) मन्दरो – i) मंदार पुष्पम् ii) सागर: iii) मंदार पर्वत:
iii) गुणी – i) गुणवान् ii) धनवान् iii) विद्यावान्
(iv) निमेषमात्रेण – (i) अकस्मात् ii) केवलम् (iii) क्षणमात्रेण।
सूक्तिसौरभम् पाठात् [Page – 119]

47.
i) पिकालि – i) खगा: ii) कोकिला: iii) हवा
ii) पुरन्दराणाम् – (i) इन्द्राणाम् ii) देवतानाम् iii) पितृणाम्
iii) क्ष्मा – (i) धराम् ii) आकाशम् iii) जलम्
iv) उषसि – (i) दिवसे ii) रात्रौ iii) प्रात:काले [Page-159]

48. i) शुचौ – (i) पवित्रे (ii) अपवित्रे iii) विषमे
(ii) मूढा – (i) विद्वांस: ii) लेखका: iii) मूर्खा:
(iii) हता: – (i) रक्षित: (ii) मारित: (iii) अक्षित: [Page-215]

49. i) परिषस्वजाते – (i) शोभते (ii) राजते iii) आलिंगते
ii) अनश्नन्नन्यो – i) अस्वादन् (ii) अभिजन् iii) अखादन् [Page-232]

50. i) जातु – (i) अधुना (ii) तदा (iii) कदापि
(ii) भाजनम् – (i) पत्रम् (ii) दिनम् (iii) रचनीम्
(iii) मदन्तिके – (i) कुत्र (ii) मत्पार्श्वे (iii) मद्दूरे
(iv) प्रसूतैर्मे – (i) उत्पन्नै: (ii) विपन्नै: iii) आरोपितै:

51. संस्कृत साहित्य परिचय: ——
कवि: परिचय: संस्कृते लिखत –
क) महाकवि कालिदास: ख) विष्णु शर्मा ग) भवभूति:

52. क) महाकवि: भास: ख) विशाखदत्त: ग) महाकवि: बाणभट्ट:

53 क) महाकवि: भारवि: ख) पण्डितजयदेव: ग) भर्तृहरि:

54. महाकाव्यस्य विशेषता: लिखत।

55. गीतिकाव्यस्य विशेषता: लिखत।

56. संस्कृत नाट्यसाहित्य विशेषता: लिखत -

57. चम्पूकाव्यस्य विशेषता: लिखत -

58. 'आचार्य: चाणक्य:' कवि: परिचय: संस्कृते लिखत -

59. मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दै: रिक्तस्थानानि पूरयत -

[सूत्रधार: । कुमारसम्भवम् । खण्डकाव्ये । कथाग्रन्थ: । प्रकरणम्]

i) ऋतुसंहारम् मेघदूतंच —— स्त: ।
ii) पञ्चतन्त्रम् —— अस्ति ।
iii) —— रूपकस्य एक: भेद: अस्ति ।
iv) कालिदासस्य द्वे महाकाव्ये स्त: रघुवंशम् —— च ।
v) नाटकस्य प्रारम्भं —— करोति ।

60. [नान्दी । भरतवाक्यम् । सर्गेषु । कञ्चुकी । दश]

i) महाकाव्यम् —— विभक्तम् भवति
ii) नाटकस्य अन्ते —— भवति ।
iii) नाटकस्य प्रारम्भे —— भवति ।
iv) —— राज्ञ: विश्वासपात्र: वृद्धसेवक: भवति ।
v) प्रकरणे —— अङ्का: भवन्ति ।

—— X ——